

Slovenskega šolskega muzeja ni posebno velik, toda kljub majhnosti je vsebinsko tako bogat, da je za raziskovalca slovenske šolske preteklosti nepogrešljiv vir in najboljša pomnilnica. Zbiranje gradiva je bilo že od ustanovitve arhivskega oddelka usmerjeno v pripravo gradiva za proučevanje zgodovine šolstva in pedagogike na Slovenskem. In prav z arhivskim oddelkom je Slovenski šolski muzej omogočil projekt slovenske šolske zgodovine. Arhivsko gradivo je neprecenljive vrednosti in še vedno ponuja veliko izzivov za raziskovalce zgodovine šolstva in kulture na Slovenskem.

Stane Okoliš

Govor ministra g. Jožefa Školča ob praznovanju tidesetletnice Slovenskega filmskega arhiva

Spoštovane dame in gospodje!

Imam zelo dobrega prijatelja, ki me včasih, kadar je dan prehlad in prepoln vseh mogočih težav, napoti na deset let star časnik. "Preberi si ga - in biš videl, da je bilo tudi tisti dan tako", mi reče s hudomušnim nasmehom. Pravzaprav še zdaj ne vem čisto dobro, ali mi hoče povedati, da je pomemben čisto vsak dan ali da noben ni tako važen ... Zagotovo pa vem, da bi brez deset let starega časnika prenekateri dan bil precej težji. V njem je po mojem iskrenem mnenju usodni pomen arhivov in spomina. Ne morda v tem, da s svojjo neznošno težnjo pritiskajo na naš vsakdan. Ne, nasprotno, moč arhiva vidim v tem, da olajša, zlahka vsakdan, da ga naredi znosnega. Če je arhiv filmski, spomini pa gibljive podobe, je to rahljanje še toliko bolj prijetno, to olajšanje pa pogosto na robu čiste sprostitve. Kaj je lepšega, kot prepoznati davno pozabljeno veduto; srečati prednika, ki ga nikoli prej nisi videl živega; slišati besedo pisca, ki je zate le nema črka iz nčbenika?

Ko danes slavimo trideset let načrtnega hranjenja in skrbi za filmski spomin Slovenije, slavimo prav ta živi dih, ki mu niso mogli do živega nobena plesen, nobena vročina in noben mraz. Slavimo duh časa, ki je obenem tudi duša filma.

Toda obenem slavimo tudi raziskovalno vneto, ki hoče prekarati čas, izbrskati novo v starem in prepoznati stari v novem. Ko boste prebirali zbornik ob tidesetletnici Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije, boste v besedah človeka, ki je bil celih šestnajst let edini arhivist, gospoda Ivana Nemaniča, zaznali to raziskovalno vneto, ki je zlahka primerljiva z velikimi geografskimi odkritji. Kot bi geometri sedanjosti svoja kukala danes asmerjali v arhive namesto po prostranstvih daljav pa se duhovito sprehajajo po časovnih širjavah. Ta vneto zna po poti enega fotograma iz leta 1909 odkriti Cankarja na Dunaju, ko vsi mislijo, da je bil v

Ljubljani; ta vneto poskrbi za premiero filma in Ormožu šestdeset let po njegovem snemanju; in nenazadnje, ta vneto zna v pravem trenutku naložiti dragocene filme na kamion in jih tik pred vojno prepeljati iz Beograda v varno goteniško temo.

Iskreno si želim, da bi vse naše nekdanje votline neknič hranile samo še gibljive podobe našega spomina, da bi tudi naša najunračajša brezna postala naše dobro tempirane Altamire.

Spoštovani prijatelji filma, dragi skrbniki nacionalnega spomina, vsi veste, kako pomembno vlogo pripisuje naše ministrstvo ohranjanju kulturne dediščine. Zato lahko danes, ko je letošnji proračun že potrjen v parlamentu, naše strokovne skupine pa so visoko profesionalno opravile svoje delo, tudi ob tej slovesni priložnosti zatrdim, da bomo tudi v prihodnje namenjali posebno skrb tako zakonski ureditvi kot sistemskemu financiranju tega izredno občutljivega področja. Le če bomo iz dneva v dan znali poskrbeti za varovanje, hranjenje in vzdrževanje teh dragocenih zvirkov, svetlih podob, bomo pribudnjim duhovito težem omogočili trenutke odkritij, ki jih vsi tako zelo potrebujemo. Kaj nas torej čaka? Že zdaj mora vsak producent izročiti originalno arhivsko gradivo in eno kopijo Arhivu, skupaj z vami pa me skrbi tista tretjina filmov, ki so še vedno na originalnih materialih, kar onemogoča strokovno obdelavo.

Najpomembnejšo prihodnjo dejavnost Slovenskega filmskega arhiva pa vidim v popularizaciji njenega bogastva, v občutku gotovosti vsakega državljana in državljanke Republike Slovenije, da so sbranjene vse tiste podobe, ki sestavljajo našo skupno zgodovino - in da lahko po njih pobrska, kot pobrska po domačem fotoalbumu. V tem vidnim izjemno možnost sodelovanja Filmskega arhiva, Kinoteke, Filmskega sklada, javne televizije, filmske Akademije in strokovnih filmskih združenj. Kako torej doseči, da odpiranje arhivov ne bo vedno strašljivo početje grožnje s preteklostjo, temveč bo prav odprtost arhivov znamenje modernosti Slovenije kot odprte družbe. S to željo, željo po odprtih arhivih odprte družbe, ob jubileju vsem iskreno čestitam in se vam zahvaljujem za pazornost.

Jožef Školč

Trideset let Slovenskega filmskega arhiva 1968-1998

Ko je bil pred petdesetimi leti posnet prvi slovenski celovečerni igrani film Na svoji zemlji so negativ shranili kar v trezorju Narodne banke. To dokazuje, da so posamezniki že takrat pripisovali varovanju izvirnega filmskega gradiva izjemen pomen. Vendar je moralo miniti skoraj dvajset let, da je bilo varovanje celotne naše filmske dediščine urejeno z arhivskim zakonom. Z njim je bil postavljen temeljni kamen za celostno ohranitev filma kot slikovitega do-

kumentarnega zapisa nziroma kot vira za proučevanje naše nacionalne zgodovine hkrati pa tudi kot umetniške stvaritve, enakovredne vrhunskim literarnim, likovnim, glasbenim in drugim umetniškim delom.

V Evropi so filmski arhivi in kinoteke začeli nastajati desetletje pred izbruhom druge svetovne vojne. Pri nas prizadevanja za ustanovitev nacionalnega filmskega arhiva segajo v zgodnja šestdeseta leta, ko se je v Sloveniji utrjevalo spoznanje, da je film arhivsko gradivo, ki ima širok pomen za nacionalno zgodovino. To spoznanje je bilo prvič izakinja leta 1966 v Zakonu o arhivih in arhivskem gradivu. Slovenski arhivi so se dve leti pozneje domenili, da bodo zaradi posebnega načina hranjenja filma ter potreb po novi opremi za njegovo vzdrževanje in po usposabljenih arhivistih za to področje zaupali hrambo slovenske filmske dediščine le eni ustanovi.

Od leta 1905, ko je Karol Grossman posnel prvi slovenski dokumentarni film, se je namreč filmska produkcija, zlasti po drugi svetovni vojni, močno povečala, s tem pa so nastopile tudi večje zahteve po ustreznih hrambi filma. In tako je leta 1968 in nalogo prevzel Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani. Ta je poleg Jugoslovanske kinoteke iz Beograda postal druga najstarejša specializirana ustanova za hrambo filmskega gradiva v takratni jugoslovanski državi.

Za prvega arhivista za filmsko gradivo je bil imenovan Ivan Nemanič. Najprej je evidentiral filme takratnih največjih slovenskih filmskih podjetij, Triglav filma in Viha filma, kopiral gorljive filme na negorljive traktive in prevzel filme v Arhiv. Zbiral je podatke o starejših slovenskih filmih in filmskih ustvarjalcih, predvsem iz obdobja med obema svetovnjima vojnama pa vse do leta 1993. Rezultat njegovega strokovnega dela so štirje arhivski inventarji z natančnim popisom slovenskih dokumentarnih, igranih in animiranih filmov, ki jih je Arhiv prevzel do leta 1993.

Najstarejše filmsko gradivo, ki ga hrani Arhiv, so trije kratki filmi dr. Karola Grossmana iz let 1905 in 1906, in sicer *Odhod od maše v Ljutomeru*, *Na domačem vrtu in Sejem v Ljutomeru*. Izmed filmov, ki so bili posneti do druge svetovne vojne, pa velja omeniti dokumentarne filme, ki prikazujejo Ljubljani in različne javne prireditve, narodne običaje, gradnje, otvoritve spomenikov in javnih objektov, prvi slovenski reklamni film *Jugoslovanska tiskarna dr. Marjana Foersterja*, prvi slovenski turistični film *Pihurje Metoda Badjura* ter filme, ki prikazujejo tradicionalno smučanje na Binkah in skoke v Planici, naravne in železniške nesreče, kmetijstvo in življenje slovenskih izseljencev v Ameriki. Iz tega obdobja sta tudi dolgometražna dokumentarna igrana filma iz gorskega sveta *V kraljestvu Zlatoroga* režiserja Janka Ravnika iz leta 1931 in letni mlajši film *Triglavske strmine* režiserja Ferda Delaka.

Izmed filmov iz obdobja druge svetovne vojne hrani Arhiv posnetke partizanskih snemalcev in posnetke domobranskih parad in prisega.

Iz obdobja po osvoboditvi so za prvo obdobje značilni filmski obzorniki, ki prikazujejo predvsem

obnovo z delovnimi brigadami, industializacijo, volitve, politične manifestacije in kongrese, prizadevanja za pravično zahodno mejo, parade, kulturne in športne prireditve, množično rekreacijo, pa tudi politične procese in kolektivizacijo v kmetijstvu. V petdesetih letih pa so začeli bolj množično snemati tudi filme o turističnih množnostih, naravnih lepota, etnografskih in krajinskih značilnostih posameznih mest in območij, reklamne filme, filme o zdravstvu in naravi, zateni pa serija portretov slovenskih kulturnih in javnih osebnosti, risanke in kratke igrane filme ter vse od leta 1948 dalje, od snemanja filma *Na svoji zemlji*, tudi celovečerne igrane filme. Njihovo število je do letošnjega leta naraslo na 137, skupno število naslovov slovenskih filmov v naši računalniško vodeni zbirki pa je naraslo na 2679.

Z osamosvojitvijo Slovenije od Jugoslavije leta 1991 in z nastankom nove države se je začel spreminjati tudi status filmskega gradiva. Kot osrednja ustanova za hrambo nacionalne filmske dediščine je bil SFA leta 1993 v Oslu na Norveškem sprejet v članstvo Mednarodne zveze filmskih arhivov FIAF. Ob ustanovitvi Evropskega združenja filmskih arhivov in kinotek - ACE - je bil filmski arhiv leta 1996 sprejet tudi v to organizacijo. Vse to omogoča tesnejše in neposredno mednarodno sodelovanje, hkrati pa od SFA zahteva tudi popolno upoštevanje mednarodnih standardov, zlasti pri pravicah avtorjev in materialnem varstvu filma.

Glavnina filmskega arhivskega gradiva se hrani v klimatiziranih skladiščih v Ljubljani, nitratni filmi in originali na acetatnem filmskem traku pa se hranijo v posebnem podzemnem klimatiziranem skladišču v Gotenici na Kočevskem. Do leta 1991 so bili starejši vnetljivi filmi hranjeni v Beogradu, ker dotlej v Sloveniji ni bilo ustreznih skladišč. Arhivu pa jih je uspelo tik pred osamosvojitvijo prepeljati v Slovenijo in jih varno shraniti v Gotenici.

Ena pomembnejših nalog arhiva je natančna strokovna obdelava arhivskega filmskega gradiva in vnos pridobljenih podatkov v računalniško zbirko, v kateri so vsebinski in tehnični podatki za več kot tri tisoč naslovov filmov.

V SFA se arhivsko filmsko gradivo uporablja v znanstvenoraziskovalne, kulturne, izobraževalne in komercialne namene.

Za varstvo slovenskega filma je posebno pomembno lansko sprejetje novega zakona o arhivih in arhivskem gradivu. Ta zakon naj bi ob doslednem upoštevanju zagotovil popolno varstvo izvirnega gradiva. Po njem morajo producenti takoj po dokončanju filma izročiti izvorno gradivo in eno projekcijsko kopijo, s tem da jim ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, oziroma Arhiv Republike Slovenije prizna stroške za izdelavo projekcijske kopije in intermediata, ali po domače filmske matrice, iz katerih producenti izdelujejo nove kopije za predvajanje.

Za konec naj poudarim, da je Slovenski filmski arhiv osrednja ustanova za varstvo in zaščito slovenske filmske dediščine. V svojem tridesetletnem delovanju je zbral, zavaroval in kopiral več kot pet-

indevetdeset odstotkov nacionalnega filmskega fonda. V prihodnje se bo delo v SFA poleg varstva filma usmerilo v sprotno pridobivanje filmov nove slovenske produkcije, predstavitev filmov, evidentiranje filmov o Slovenceh v tujini in filmov, ki so jih posneli tuji snemalci v Sloveniji. Hkrati se bomo posvetili tudi zbiranju del sodobnih amaterskih snemalcev. Vse skupaj pa predstavlja pomembne dokumente o političnem, gospodarskem, družbenem, športnem in kulturnem utripu Slovenije v dvajsetem stoletju ter njeni vpetosti v svet.

Lojz Tržan

XXXIII. mednarodna konferenca Okroglice arhivov, Stockholm, 7. - 12. september 1998

V jubilejnem letu, ko Mednarodni arhivski svet praznuje 50. obletnico ustanovitve, je Nacionalni arhiv Švedske gostil XXXIII. konferenco CITRA in predstavnike nacionalnih arhivov ter drugih mednarodnih organizacij. Konference, v celoti prepletene s praznovanjem 50. obletnice MAS-a in odhodom dolgoletnega generalnega sekretarja dr. Charlesa Keskemetija, se je udeležilo 216 udeležencev z vseh koncev sveta, med njimi smo bili tudi trije predstavniki Slovenije: dr. Jože Žontar iz Arhiva Republike Slovenije, doc. dr. Peter Pavel Klasine in Zdenka Semlič Rajh z Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti pri Pokrajinskem arhivu Maribor. Osrednja tema letošnje konference je bila, kakor tudi prejšnje leto, dostop do informacij, vendar tokrat s poudarkom na novih informacijskih tehnologijah in novih medijih.

V petih delovnih sejah se je zvrstilo štiriindvajset predavateljev. Ti so predstavili obravnavano problematiko na dokaj podroben način. Na prvi delovni seji so avtorji obravnavali splošne vidike problematike dostopa do informacij s pomočjo modernih informacijskih tehnologij. Uvodno razmišljanje je pripravil Philippe Quéau, direktor oddelka za informacije in informatiko pri Unescu. V svojem prispevku je ugotovil, da je razvoj modernih informacijskih in komunikacijskih tehnologij v zadnjih nekaj letih močno vplival na arhive in njihovo dejavnost. Bistvena vprašanja, ki se postavljajo, so dostop do informacij in cena, ki jo bo treba za ta dostop plačati. Avtor ugotavlja, da se morajo arhivisti osredotočiti na nove metodologije in prakso, da bodo lahko zagotovili dostop do informacij in tako širši javnosti ponudili boljši in večji dostop do informacij, ki jih hranijo v svojih skladiščih. Peter Seipel, profesor na univerzi v Stockholmu, nam je predstavil švedske perspektive in izkušnje na področju upravljanja z digitalnimi informacijami. V svojem prispevku je predstavil cel niz temeljnih težav, ki se nanašajo na naravo digitaliziranih informacij, moderne informacijske tehnolo-

gije pa označuje kot "mejne tehnologije". Švedska zakonodaja je glede dostopa do arhivskega gradiva zelo popolna in razdelana. Dostop ni mogoč samo do gradiva na papirju, temveč tudi do podatkovnih baz, vendar na tem področju zadeva še ni zakonsko rešena. Tora K. Bikson je predstavila sklepe svoje študije, v kateri je raziskala organizacije v okviru Združenih narodov in njihovo ravnanje z elektronskimi dokumenti, stanje razpoložljive tehnologije in nadaljnje strategije. Namen študije je bil ugotoviti, koliko strojno berljivih informacij je danes še dostopnih uporabnikom (notranjim in zunanjim). Sam prispevek je na eni strani pokazal njeno zelo dobro poznavanje novih informacijskih tehnologij in managementa digitalnih informacij, na drugi pa zelo pomanjkljivo poznavanje arhivske stroke in postopkov dela. Tudi ta primer je potrdil, da arhivisti veliko lažje razumemo nve informacijske tehnologije, kakor informatiki bistvo arhivske stroke. Zadnji prispevek prve delovne seje je bil osredotočen na tehnološke izzive in zagotavljanje dostopa do informacij v javnih in privatnih arhivih s posebnim ozirni na Malezijo.

Splošna ugotovitev vseh avtorjev je bila, da se moramo arhivisti prilagoditi novim informacijskim tehnologijam, vendar si ob tem moramo zastaviti vprašanje, kaj je prioriteta ter kakšne so naše potrebe in možnosti. Gre predvsem za mentalno prilagoditev. Arhivisti pravzaprav nimamo druge izbire, saj znanost od nas zahteva, da se prilagodimo novim informacijskim tehnologijam. Pomembna ugotovitev je, da se narava dokumentov ne spreminja, da je že stoletja enaka. Spreminja pa se njihova oblika, zato bi bilo nujno sprejeti skupen koncept. Vendar je treba razlikovati koncept od tehnologije. Vsekakor ne bi bilo slabo, če bi svet postal bolj "švedski". To, kar pozna švedska zakonodaja že dolga desetletja, bi moral poznati tudi preostali del sveta - se pravi - pravico dostopa do informacij za vsakogar in vsepovsod.

Druga plenarna seja je bila posvečena praktičnemu prikazu dostopa do informacij, tudi elektronskih, v različnih delih sveta. Jean Pierre Wallot, profesor na Univerzi v Ottawi, je predstavil generalni vidik. Poudaril je, da moramo arhivisti zavzeti produktiven pristop do problema, in postavil zanimiv trditev: "pristop = varovanje in varovanje = pristop". Ivar Fonnes iz Nacionalnega arhiva Norveške je v svojem prispevku želel prikazati arhivsko prakso in izkušnje pri uporabi modernih informacijskih tehnologij za zagotavljanje dostopa do informacij, referat pa je temeljil na norveških izkušnjah in praksi. Tako je v uvodu predstavil relevantne tipe dokumentov. Deli jih na pisarniške dokumente in podatkovne baze. Pisarniški dokumenti se nadalje delijo v navadne in kompleksne, podatkovne baze pa v specializirane pisarniške sisteme in registre v obliki podatkovnih baz. Nadalje je predstavil možnosti zagotovitve dostopa ter strategije in izkušnje. Podrobno je bil predstavljen tudi NOARK - norveški arhivski standard, ki ga je nacionalni arhiv razvil leta 1984, konec letošnjega leta pa bo izšla četrta dopolnjena izdaja. Gre za standard, ki ga uporabljata celotna državna uprava in lokalna